

**СТВОРЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО СЕРЕДОВИЩА МАГІСТРАТУРИ
ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

УДК 378.12

Сергій Немченко, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки вищої школи,
управління навчальним закладом та методики викладання всесвітньої історії

Ольга Лебідь, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки
Бердянського державного педагогічного університету

**СТВОРЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО СЕРЕДОВИЩА МАГІСТРАТУРИ ЯК УМОВА
ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

У статті "Створення рефлексивного середовища магістратури як умова ефективної підготовки майбутнього керівника навчального закладу" розглядаються проблеми переходу системи підготовки майбутнього керівника навчального закладу в магістратурі педагогічного університету з когнітивної на рефлексивну парадигму.

Ключові слова: магістратура, рефлексивна парадигма, рефлексивна среда магістратури, умови ефективної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів.

Лит. 5.

Сергей Немченко, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики высшей школы,
управления учебным заведением и методики преподавания всемирной истории

Ольга Лебедь, кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики
Бердянского государственного педагогического университета

**СОЗДАНИЕ РЕФЛЕКСИВНОЙ СРЕДЫ МАГИСТРАТУРЫ КАК УСЛОВИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ
ПОДГОТОВКИ БУДУЩЕГО РУКОВОДИТЕЛЯ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ**

В статье "Создание рефлексивной среды магистратуры как условие эффективной подготовки будущего руководителя учебного заведения" рассматриваются проблемы перехода системы подготовки будущего руководителя учебного заведения в магистратуре педагогического университета с когнитивной на рефлексивную парадигму.

Ключевые слова: магистратура, рефлексивная парадигма, рефлексивная среда магистратуры, условия эффективной подготовки будущих руководителей учебных заведений.

Serhiy Nemchenko, Ph.D. (Pedagogic) Docent of Pedagogic of Higher Education Department

Olga Lebid, Ph.D. (Pedagogic) Senior Lecturer of Pedagogic Department
Berdyansk State Pedagogical University

**CREATION REFLECTIVE ENVIRONMENT IN MAGISTRACY AS CONDITIONS OF
EFFECTIVE TRAINING OF FUTURE SCHOOL LEADERS**

The article "Creating a reflexive environment of master course as a condition of effective training of a future head of an educational institution" deals with the problems of transition of the training system of a future head of an institution in the master's course of Pedagogical University with a master's degree from the reflexive paradigm to the cognitive one.

Keywords: Master course, reflexive paradigm, reflexive master course environment, conditions for effective training of future educational institution leaders.

Постановка проблеми. Трансформація української системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства вимагає перегляду поглядів на управління діяльністю навчальних закладів, шляхи їх розвитку, організацію в них освітнього процесу. Як наслідок, в ході трансформації відбувається зміна традиційної парадигми процесу підготовки майбутніх керівників навчальних закладів, у межах якої основний акцент робився на когнітивному аспекті. Сучасна педагогічна наука дійшла висновку, що когнітивна освіта необхідна для тренування розумових навичок, необхідних для виконання навчальних дій, але це недостатньо для розвитку навичок обґрунтованого,

аргументованого, логічного, коректного вміння мислити самостійно і критично, тобто рефлексивно і творчо. В результаті магістранти не в змозі ефективно користуватися отриманими знаннями на практиці.

Метою статті є: розгляд особливостей системи підготовки майбутнього керівника навчального закладу в магістратурі педагогічного університету в світлі зміни освітньої парадигми з когнітивної на рефлексивну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ця проблема знайшла своє відображення в дослідженнях провідних вчених і практиків минулого і сучасності: Ю. Бабанського, В. Беспалька, В. Бондаря, Л. Даниленко, Г. Єльнікової, Б. Коротяєва,

**СТВОРЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО СЕРЕДОВИЩА МАГІСТРАТУРИ
ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

В. Лугового, В. Маслова, В. Олійника, В. Пікельної та ін. Технології освітнього процесу вивчалися такими провідними вченими як В. Беспалько, Л. Даниленко, Г. Сльникова, В. Євдокимов, Т. Ільїна, І. Лернер, В. Монахов, Г. Селевко, Т. Назарова та ін.

У наукових працях В. Бондаря, В. Григораш, Г. Сльникової, Б. Кобзаря, Ю. Конаржевського, М. Кондакова, В. Маслова, Е. Павлютенкова, П. Худомінського та інших вчених актуалізуються проблеми теорії та практики шкільного управління. Але, не дивлячись, на фундаментальність цих праць, питання переходу з когнітивної парадигми на рефлексивну парадигму і успішності її впровадження у процес підготовки майбутніх керівників навчальних закладів залишилися недостатньо вивчені. Тому розгляд проблеми впровадження рефлексивної парадигми в цей процес є актуальною та своєчасною проблемою.

Виклад основного матеріалу. Парадигма розуміється як “вихідна концептуальна схема, модель постановки проблем у галузі освіти та шляхів їх вирішення, методів дослідження” [3, 323].

Рефлексивну парадигму можна визначити як таку, що спрямована на процес дослідження, на розвиток навичок розумного мислення і поведінки, а не накопичення знань, як це властиво когнітивній парадигмі. Згідно з цим у процесі підготовки майбутніх керівників повинно постійно виникати проблемне середовище, що стимулює і організовує науковий пошук [1, 12]. Тому перед магістрантами повинні ставитися питання, відповідей на які поки немає, або вони неоднозначні, тільки в такому випадку включаються, пошукові дослідні механізми.

Рефлексивна парадигма, супроводжує освітній процес рефлексивним усвідомленням суб’єктами способів діяльності, показує її смислові особливості. Рефлексія стає джерелом внутрішнього досвіду, способом самосвідомості і необхідного інструменту мислення, дозволяє відобразити систему ідеалів, цінностей, еталонів в суспільно-гуманітарних науках [5, 23].

Вона ґрунтується на принципах:

- пріоритету індивідуальності, самоцінності магістранта, як суб’єкту професійного становлення та розвитку;
- контекстності професійної освіти – співвідношення з закономірностями професійної діяльності та професіогенезу;
- адекватності рівню розвитку сучасних соціальних, інформаційних, виробничих технологій і конгруентності професійної діяльності;
- спрямованості на самоорганізацію, самовизначення і саморозвиток особистості;

- дієвості навчально-професійного середовища;
- випереджаючого характеру – формуванням соціально-професійної компетентності і розвитком екстра функціональних, надситуативних якостей фахівця.

Рефлексивна парадигма найбільшою мірою відповідає філософії відкритої освіти, передбачає не тільки професійну освіту, а й самоосвіту, не тільки розвиток, але і саморозвиток, самоактуалізацію магістранта, а отже, – забезпечує умови для безперервного розвитку компетентного керівника, здатного вирішувати складні завдання професійної діяльності та професійного та особистісного саморозвитку. Одним з важливих термінів рефлексивної парадигми освіти є термін “рефлексивне середовище”, який характеризує особливі умови успішного професійного розвитку особистості [2]. Під рефлексивним середовищем дослідники розуміють систему умов розвитку особистості, яка відкриває для магістрантів можливість самодослідження і самокорекції професійних ресурсів, основною функцією якої є сприяння виникненню потреби особистості в рефлексії – базового механізму саморозвитку. Рефлексивне середовище характеризується системою відносин, які розвиваються і розвивають. Вона є багаторівневою і складною, особливо щодо внутрішнього світу суб’єкта, це система, некерована ззовні, її функціонування проходить через саморегуляцію, рефлексивні механізми. Її розвиток не може забезпечуватися безпосередньо зовнішніми засобами, а може відбуватися тільки через “посилення – послаблення” рефлексивних функцій і за допомогою створення умов для їх актуалізації. Всі компоненти структури такої системи, їх зв’язки і взаємодії знаходяться в процесі постійного розвитку, самі відносини є як причиною, так і наслідком розвитку суб’єктів та їх зв’язків.

Рефлексивне середовище відкриває простір для вільного, свідомого вибору власних цінностей, форм і засобів самореалізації і саморозвитку, дозволяє встановити індивідуальний спосіб професійного буття, випробувати його і перенести з навчальної ситуації у сферу реальної професійної управлінської діяльності.

Принципами створення рефлексивного середовища є:

- 1) принцип унікальності, який дозволяє кожну ситуацію, особистість магістранта, просторово-часові умови, процес і структуру розглядати як унікальні, що виходять за межі традиційного пояснення, розуміння, осмислення, визначення;
- 2) принцип парадоксальності, відповідно якому

СТВОРЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО СЕРЕДОВИЩА МАГІСТРАТУРИ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

парадоксальність є не тільки сутнісною характеристикою буття в цілому, але й способом індивідуального буття кожної людини в культурі.

3) принцип відкритості – припускає осмислену незавершеність професійної підготовки в просторі та часі: від минулого через сьогодні до майбутнього і навпаки.

4) принцип надмірності, згідно з яким людина має можливість розширювати власні професійні кордони;

5) варіативності: магістрант і викладач можуть будувати освітнє середовище на основі власних потреб і відповідно до напрямку свого розвитку, тому для рефлексивного середовища не характерна наявність жорстко регламентованих, нав'язаних зверху методів роботи і програм.

Рефлексивне середовище створюється в процесі спільного вирішення професійних завдань. Цей процес може бути розглянутий у двох вимірах: перший – простір взаємодії інтелектуальних зусиль магістранта і викладача, другий – їх взаємодію як партнерів, які безпосередньо спілкуються один з одним у ситуації вирішення завдання.

Таким чином, базовою умовою існування рефлексивного середовища в процесі підготовки магістрантів – майбутніх керівників навчальних закладів, є спільне з викладачами вирішення професійних завдань у ситуації постійного спілкування.

Основними факторами створення та розвитку рефлексивного середовища є: ситуація розвиваючої співтворчості, коли всі учасники незалежно від вихідного рівня професійної компетентності є суб'єктами взаємного створення інноваційної та відкритої взаємодії не тільки один з одним, але і з різними соціокультурними спільнотами; суб'єктна паритетності, що досягається не завдяки зрівнюванню учасників освітньої взаємодії, а завдяки визнання унікальності та творчої самоцінності кожного з учасників; полілогічність самовизначення, що забезпечує усвідомлену самоактуалізацію і самореалізацію кожного магістранта, з урахуванням не тільки зони його власного найближчого розвитку, а й розвитку іншої особистості та перспектив розвитку партнерів у рефлексивному процесі; поліфонічність і парадоксальність багатоаспектного сприйняття і цілісного перетворення магістрантом самого себе і навколишнього світу, що дозволяє більш комплексно бачити і системно аналізувати актуальні проблеми та можливі шляхи особистісного і професійного розвитку.

Ситуація творчого пошуку, невизначеності

результату рефлексивного процесу, позаплановість шляхів його досягнення, призводять до активізації магістранта, стимулює до його самозмін і в цей же час призводить до змін в особистості викладача.

Таким чином, створення рефлексивного середовища у процесі підготовки майбутнього керівника навчального закладу можливе за таких умов. По-перше, співвіднесеність з реальною професійною практикою, що передбачає культивування спеціальним чином організованої рефлексії професійної діяльності і дозволяє максимально ефективно здійснювати перенесення отриманого рефлексивного досвіду в професійну сферу.

По-друге, – нівелювання статусних бар'єрів, що дозволяє вийти за межі формального лекційного викладу матеріалу і надає можливість генерування нових, інноваційних ідей без страху критики і покарання за помилку.

По-третє, взаємне доповнення, розвиток інтересів і можливостей як магістрантів, так і викладачів, що забезпечує поглиблене усвідомлення ідей один одного, розвиток здатності акумулювати не тільки свій власний досвід, а й досягнення групи в цілому, що створює простір для саморозвитку як в особистісному, так і професійному планах.

По-четверте, – цілісність і інноваційність побудови рефлексивного середовища створює позитивний мікроклімат, який дозволяє кожному суб'єкту розкрити власний потенціал і успішно розвивати його.

По-п'яте, активізація та розвиток різних типів і видів рефлексії. Так, засобом розвитку інтелектуальної та особистісної рефлексії є формування продуктивної особистісної позиції у відношенні до себе, пошуку вирішення навчально-професійних завдань в проблемних ситуаціях, коли вихід з такої ситуації можливий тільки завдяки активній рефлексії протирич між наявним досвідом і сформованою ситуацією. Таким чином у магістранта формуються знання про можливість досягнення особистісної позиції, актуалізується готовність вирішувати професійні завдання.

Перспективний вид особистісної рефлексії активізується в процесі діалогічного і полілогічного розвитку еталонних схем, тобто в ситуації співвідношення власного досвіду інноваційної діяльності, отриманий "тут і зараз" з науковими уявленнями про специфіку творчих рішень, продуктивної взаємодії в групі.

Ретроспективний вид особистісної рефлексії активізується під час самозвіту та аналізу процесу пошуку і прийняття рішення, а ситуативний вид разом з видами інтелектуальної

**СТВОРЕННЯ РЕФЛЕКСИВНОГО СЕРЕДОВИЩА МАГІСТРАТУРИ
ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ**

рефлексії розвивається у процесі вирішення самої проблемної ситуації.

Для активізації та розвитку інтелектуальної та регулятивної рефлексії необхідні знання про різні підходи до професійної діяльності, про засоби її організації, робота над створенням цілісної картини власної професійної діяльності і зіставлення тих вимог, які пред'являє соціальна ситуація і нормативна діяльність.

Комунікативний вид рефлексії активізується при спеціально організованих процедурах прийняття групового рішення та аналізу цього процесу.

Все це передбачає впровадження у процес підготовки майбутнього керівника навчального закладу спеціальних рефлексивних методів. До них відносяться ігрові методи – такі, які ґрунтуються на потенціалі рефлексії: інноваційні ігри, організаційно – діяльні ігри, організаційно-розумові ігри, організаційно-навчальні ігри та тренінги [5].

Рефлексивне середовище існує завдяки системоутворюючим факторам, в якості яких виступають каталізатори організованої і систематичної рефлексивності, тобто носії рефлексивної культури – викладачі, які мають навички створення і реалізації різних розвиваючих ситуацій, побудованих на основі рефлексивного проживання особистісного та професійного досвіду.

Висновки. На підставі всього сказаного вище, можна зробити висновок, що для створення рефлексивного середовища магістратури управління необхідний викладач, який здатний виходити за межі власного досвіду, бути відкритим новому досвіду, розуміти ідеї магістрантів і зміни, що відбуваються в ньому в процесі навчання. Здатним активізувати рефлексивні процеси в

мисленні, спілкуванні, діяльності магістрів через активізацію власних рефлексивних позицій. Для цього потрібне створення рефлексивної середовища: у мисленні – проблемних ситуацій, в діяльності – установок на здатність до конкуренції в сучасних умовах і здібності до колективної праці, в комунікації – відносин, що передбачають можливість передачі власного досвіду іншим і здатність прийняти і об'єктивно оцінити досвід інших.

Таким чином, створення рефлексивного середовища є важливою умовою ефективної підготовки майбутнього керівника навчального закладу, чинником їх успішної професійної діяльності та професійного становлення. Організація рефлексивної середовища в освітньому процесі має свої принципи, закономірності, умови, а його системоутворюючим компонентом є викладач, здатний до ефективної професійної рефлексії, до впровадження різних рефлектопрактик.

1. Lipman M. *Thinking in Education*. Cambridge // *The reflective model of educational practice*. N.Y., 1991. – P. 7 – 25.

2. Деркач А.А. *Акмеологические основы развития профессионала* / А.А. Деркач. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: НПО "МОДЭК", 2004. – 752 с.

3. *Профессионально-педагогические понятия*. Словарь / под. ред. Г.М. Романцева. Екатеринбург. РГПУ, 2005. – 456 с.

4. *Рефлексивная психология и педагогика творческого мышления* / И.Н. Семенов, С.Ю. Степанов. – Запорожье: ЗГУ, 1992. – 224 с

5. Семенов И.Н. *Развитие концепции Н.Г. Алексеева на фоне становления рефлексивно-методологического подхода* // *Кентавр*, 2004. – № 34. – С. 22 – 25.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2013

“Найважливіше – зробити хоч щось для досягнення успіху, і зробити це прямо зараз. Це і є найголовніший секрет – незважаючи на всю свою простоту. Приголамиливі ідеї є в кожного, але рідко хто робить хоч щось, щоб втілити їх на практиці, причому прямо зараз. Не завтра. Не через тиждень. Зараз. Підприємець, який досягає успіху – це той, хто діє, а не гальмує, причому діє саме зараз.”

*Нолан Бушнелл
винахідник*

